

Een kluwen van tressen, kepers en slinders

De benamingen voor de haarvlecht in de zuidelijk-Nederlandse dialecten

INLEIDING

DEREDACTIE VAN HET *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten* (WVD), dat aan de Universiteit Gent wordt samengesteld en in afleveringen verschijnt, legt stilaan de laatste hand aan een nieuwe aflevering in de reeks, getiteld *Het menselijk lichaam*. Die aflevering omvat een uitgebreid hoofdstuk over het hoofdhaar en de verschillende haardrachten. In dit artikel worden de dialectbenamingen besproken voor een van die haardrachten, namelijk de haarvlecht^[1]. De spreiding van de gangbare dialectwoorden voor de haarvlecht is afgebeeld op een woordkaart. Net zoals in een eerder artikel in *Biekorf*, namelijk dat over de katapult^[2], bestrijkt die kaart niet alleen het onderzoeksgebied van het WVD, nl. de Vlaamse provincies, Frans- en Zeeuws-Vlaanderen, maar ook dat van de Brabantse en van de Limburgse dialecten. Voor die laatste twee gebieden zijn de gegevens afkomstig uit de zusterwoordenboeken van het WVD, nl. het *Woordenboek van de Brabantse Dialecten* (WBD) en het *Woordenboek van de Limburgse Dialecten* (WLD).

De haarvlecht is een populair kapsel dat reeds vele eeuwen lang en zowat overal ter wereld (vooral) door meisjes en vrouwen wordt gedragen. Meestal wordt één vlecht gemaakt aan de achterkant van het hoofd, maar bij kinderen worden vaak ook twee vlechten gemaakt, één aan elke kant van het hoofd. Een vlecht wordt gemaakt door het haar in drie gelijke strengen te verdelen en telkens beurtelings de linker- en de rechterstreng over de middelste te slaan. De vlecht wordt dan onderaan dichtgebonden en eventueel opgestoken.

Zoals gezegd is de woordkaart getekend aan de hand van WVD-, WBD- en WLD-gegevens.

---

[1] In de tekst worden de bibliografische verwijzingen naar woordenboeken en andere bronnen kort weergegeven. De volledige bibliografische referenties volgen op het einde van dit artikel.

[2] T. DE PAUW, M. LEFEBVRE & M. DEVOS, 'Katapult. Kattenkwaad in woordjes', in: *Biekorf*, 109 (2009), p. 419-430.

Het leeuwendeel van de WBD- en WLD-gegevens zijn schriftelijk vergaard aan de hand van twee vragenlijsten, die resp. in 1981 en 2002 werden rondgestuurd. Daarnaast is voor beide woordenboeken ook geput uit een oude vragenlijst uit 1914, uit enkele bestaande dialectwoordenboeken en uit een paar andere boeken en artikelen. Het WVD-materiaal is afkomstig uit een schriftelijk verspreide vragenlijst uit 2006 en de licentiaatsverhandeling van Stijn Vanderwee over West-Vlaamse dialectbenamingen in verband met het lichaam. De Frans- en de Zeeuws-Vlaamse benamingen zijn mondeling opgevraagd^[3]. Ten slotte hebben zowel WVD als WBD en WLD gebruikt gemaakt van de gegevens van een in 1941 uitgestuurde vragenlijst van de voormalige ‘Zuidnederlandse Dialectcentrale’ aan de Leuvense universiteit.

We zien op de kaart een grote variatie aan dialectbenamingen, waarvan er heel wat in min of meer duidelijk af te bakenen gebieden voorkomen. Bij onze bespreking groeperen we de dialectbenamingen volgens verschillende benoemingsmotieven.

BENAMINGEN DIE VERWIJZEN NAAR HET GEWEVEN PATROON VAN DE HAARVLECHT

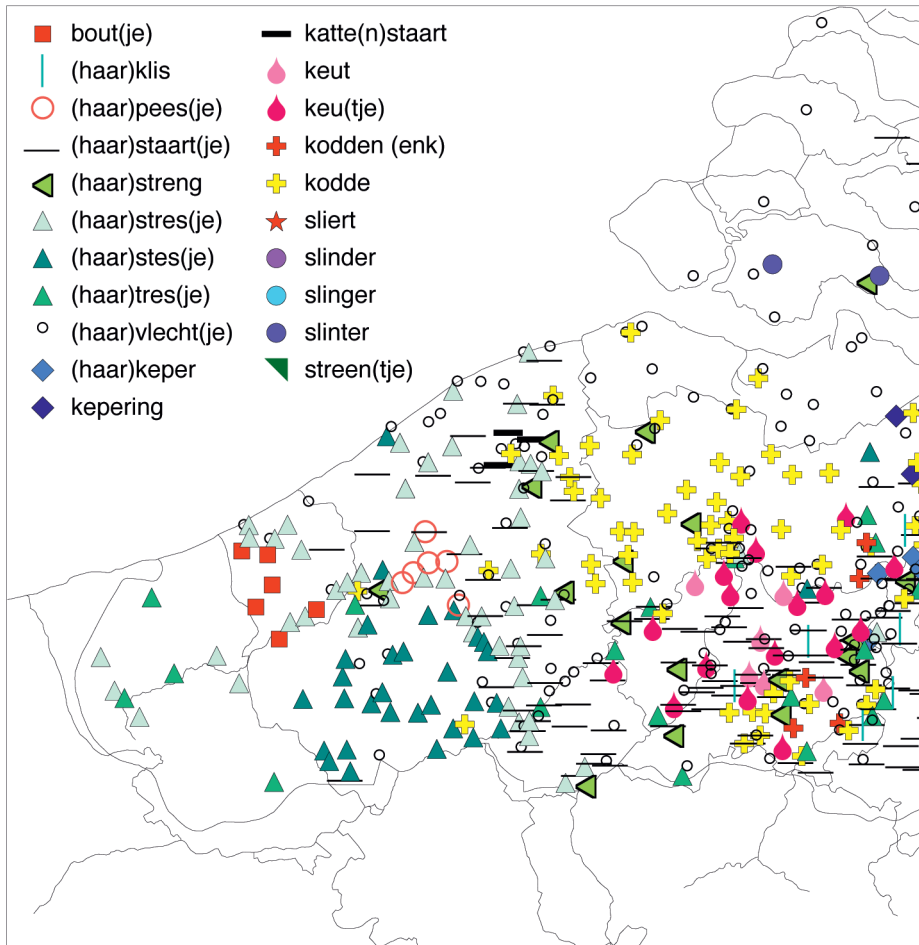
Een eerste categorie dialectwoorden verwijst naar het in elkaar geweven of verstrengelde patroon van de haarvlecht. Dat geldt om te beginnen voor het woord *vlecht*, dat tezamen met het daarmee gevormde *haarvlecht* tot de Nederlandse standaardtaal is doorgedrongen. *Vlecht* is namelijk afgeleid van het werkwoord *vlechten*, een werkwoord dat al bestond in het Oudgermaans en tezamen met onder meer Latijns *plectere*, dat eveneens ‘vlechten’ betekent, teruggaat op een Indo-Europese wortel **plek* ‘vlechten’ (EWN sub VLECHTEN). Uit de stam van *vlechten* werd al heel vroeg, waarschijnlijk al vóór het ontstaan van het Nederlands als aparte Germaanse taal, het zelfstandig naamwoord *vlecht* gevormd.

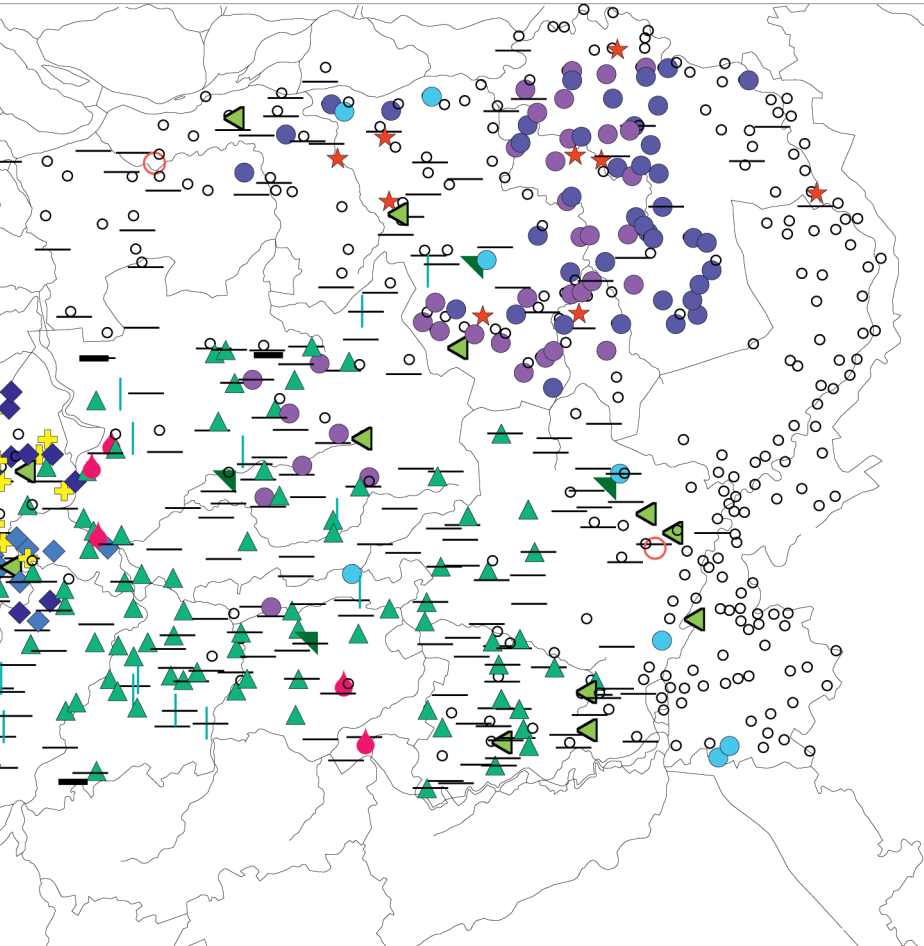
Op de kaart valt op dat de verspreiding van (*haar*)*vlecht* aanzienlijke dichtheitsverschillen vertoont: in de Nederlandse provincies vormt dit duo meermaals grote, hechte concentraties (Zeeland, Noord-Brabant en vooral Nederlands Limburg, waar geen enkel ander dialectwoord is opgetekend). Ook in West- en

---

[3] We bedanken Veronique De Tier, streektaalconsulent in Zeeland, voor het verzamelen van de Zeeuwse dialectbenamingen.

HAARVLECHT

Oost-Vlaanderen komen beide vormen vrij geconcentreerd voor. Enkel in de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant is de aanwezigheid ervan duidelijk veel minder frequent. Bij zo'n kaartbeeld kan men zich afvragen of de dichte verspreiding van het duo in de Nederlandse provincies, het oude, traditoneel-dialectische woordgebruik weerspiegelt, dan wel op recente ontleening aan het AN berust. Dat laatste lijkt waarschijnlijk voor Zeeland en Brabant, waar nog andere benamingen een tanend bestaan leiden, maar dan weer niet voor Limburg, waar er geen alternatieven zijn. In de Vlaamse dialecten en de Brabantse op Belgisch grondgebied ligt, gezien de vele andere dialectbenamingen daar, import uit de standaardtaal weer meer voor de hand. Toch moeten we ons hoeden voor overhaaste conclusies op grond van alleen maar het moderne kaartbeeld. Al in het Middelnederlands, dus vóór de standaardtaal tot ontwikkeling kwam, was *vlecht* al ruim verspreid in ons taalgebied, wat blijkt uit de bewijsplaatsen in het MNW (sub *VLECHT*), die uit bronnen van erg diverse geografische herkomst zijn geput. Dat West-Vlaams *vlecht* al gangbaar was voordat het dialect onder AN-invloed kwam te staan, weten we uit een aantekening in het idioticon van De Bo, die we verderop ter sprake brengen naar aanleiding van de benaming *stres*.

Ook de benamingen (*haar*)*keper* en *kepering*, die geconcentreerd voorkomen in het Waasland, het noorden van de Denderstreek en de daaraan grenzende westrand van de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant, verwijzen naar het gewezen patroon van de haarvlecht. Het woord *keper* is ontleend aan het volkslatijnse *caprione, dat 'dakspant' betekende. In die toepassing komt het leenwoord al voor in het Middelnederlands, met als oudste vindplaats een Brabantse tekst uit 1299 (EWN sub *KEPER*). De dakspanten zijn de schuine balken die van de nok van een zadeldak naar de bovenkant van de muren lopen en die de nok dus ondersteunen. *Keper* werd later ook als vakterm geïntroduceerd in de woordenschat van de wever en de mandenmaker. Naar analogie met het (omgekeerde) V-vormige patroon van de dakspanten, werd *keper* toegepast op een diagonaal, V-vormig patroon in gewezen stoffen (EWN, De Vries en De Tollenaere sub *KEPER*) en op de gevlochten boord waarmee de boven- en de onderkant van sommige manden worden afgewerkt (WVD II, 1: 69-70). Zo heeft ten slotte ook de (*haar*)*vlecht*, die eveneens bestaat uit in elkaar overlopende V-vormen, de benaming *keper* gekregen. Naast *keper* wordt ook *kepering* gezegd, voornamelijk in het Waasland. Dat woord is afgeleid uit de stam van het werkwoord *keperen*, dat zelf uit *keper* 'vlecht, gevlochten band' is gevormd en het vervaardigen van zo'n vlechtsel aanduidt.

Een volgende benaming waarvan we het benoemingsmotief moeten zoeken in het door elkaar weven van het haar, is (*haar*)pees. Die benaming komt een tiental keer voor in een gebiedje in het midden van West-Vlaanderen en verder nog twee keer geïsoleerd, in Standaardbuiten [4] in Noord-Brabant en in Opoeteren in Belgisch Limburg. In de oudste Middelnederlandse vindplaatsen heeft *pees* betrekking op vezelachtige delen van het lichaam, o.m. zenuwen en pezen. Nog tijdens de middeleeuwen begon het woord aan een toepassingsuitbreiding naar “zaken die oorspronkelijk van pezen vervaardigd werden, inzonderheid een snaar of snoer van ineengedraaide of saamgevlochten darmen of draden.” (WNT sub PEES I). In deze omschrijving kunnen we de haarvlecht herkennen, die bestaat uit ineengedraaide of saamgevlochten strengen haar.

Ook de benamingen *streng* en *haarstreng* horen in deze categorie thuis. Een streng is een bundel ineengedraaide of -gevlochten draden, bepaaldelijk een bundel garen of een gevlochten touw. De betekenis ‘haarvlecht’ ontstond op basis van de vormgelijkenis tussen zo’n bundel en een vlecht, en die betekenisoverdracht was al in het Middelnederlands een feit (MNW sub STRENGE I). *Streng* en *haarstreng* komen zowat in het hele kaartgebied voor, maar de symbolen zijn maar dun gezaaid, van een echte concentratie is nergens sprake.

Tres en *haartres* komen niet in Nederland voor, maar vormen samen bezuiden de rijksgrens wel een groot en behoorlijk dicht bezet gebied, dat het grote westelijke deel van Belgisch Limburg en de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant omvat, waarbij zich ook nog de oostrand van Oost-Vlaanderen aansluit. Ten westen daarvan wordt het duo nog sporadisch geattesteerd in Zuid-Oost-Vlaanderen en enkele zeldzame keren in West-Vlaanderen. In Frans-Vlaanderen echter staat *tres* duidelijk weer sterker dan in de Vlaamse provincies. *Tres* is een rechtstreekse ontlening van het Franse *tresse* ‘haarvlecht’, een afleiding van de stam van *tresser* ‘vlechten’. Als we ons op de historische woordenboeken mogen betrouwen, dan gaat het om een jonge ontlening: het woord staat niet in de woordenboeken van het Middelnederlands en in het WNT (sub TRES) dateert de vroegste bewijspplaats uit het einde van de 18e eeuw.

Een zeldzame benaming ten slotte binnen deze motiefcategorie is *streen*. Ze komt slechts vier keer voor, namelijk in Middelbeers (Noord-Brabant), Houwaart (Vlaams-Brabant), Nijlen (Antwerpen) en Reppel (Belgisch Limburg). Volgens het WNT (sub STREEN II) stamt *streen* af van de Oudgermaanse vorm **strinan*,

---

[4] Weijnen wijst er in zijn artikel over de benamingen van de haarvlecht in Brabant (Weijnen 1938) op dat Standaardbuiten de enige plaats is waar *pees* voorkomt.

met als oorspronkelijke betekenis ‘streep, smalle strook, lijn’. De oudste in het Nederlands gevonden betekenis is ‘streng’, bepaaldelijk ‘streng garen’ (WNT sub STREEN II). Die zal, zoals ook bij *streng*, de bron hebben gevormd voor de overdracht van het woord op de haarvlecht. Weijnen (2003 sub STREEN) wijst in het lemma op de etymologische verwantschap met het Hoogduitse *strähne*, dat eveneens zowel ‘streng’ als ‘haarvlecht’ betekent.

BENAMINGEN DIE VERWIJZEN NAAR HET KRONKELIGE UITZICHT VAN DE HAARVLECHT

Een tweede categorie dialectbenamingen bevat woorden die geïnspireerd zijn op de door elkaar kronkelende haarstrengen waaruit de vlecht bestaat. In deze categorie zitten de benamingen *slinder*, *slinter* en *slinger*.

Met z'n drieën vormen deze varianten op onze kaart een dichte concentratie in het oosten van Noord-Brabant, met uitlopers in drie richtingen. Benoorden de rijksgrens reikt de vorm *slinter* westwaarts tot in Schouwen-Duiveland. In zuidelijke richting bestrijkt *slinder* een brede noord/zuid-gerichte strook in de provincie Antwerpen, die even de grens met Vlaams-Brabant overschrijdt, waar ook één keer de vorm *slinger* is opgegeven. Onder die vorm verschijnt het woord ook ten zuidoosten van het Brabantse kerngebied in vier Limburgse attestaties.

De vormen *slinder* en *slinter* zijn ten nauwste verwant: het laatste ontstond uit het eerste door verscherping van de dentale medeklinker *d* tot *t*, een ontwikkeling die wel vaker wordt waargenomen, bv. in West-Vlaams *gunter* voor AN *ginder*. *Slinder* is met het achtervoegsel *-er* gevormd uit de stam van het werkwoord *slinden*, dat in het Middelnederlands ‘kruipen’ betekende (MNW sub SLINDEN II). Een ‘slinder’ is dus iets wat kruipt, vandaar dat het woord al sinds de middeleeuwen voorkomt als benaming voor diverse soorten reptielen: het MNW noemt de waterslang, het WNT de hazelworm en de muurhagedis. Hoe het aan zijn betekenis ‘haarvlecht’ – die in geen van de genoemde woordenboeken vermeld staat – gekomen is, valt niet met zekerheid te zeggen. Heeft de taalgebruiker de reptielenbenaming op de haarvlecht overgedragen op grond van de gelijkenis die hij zag tussen deze haardracht en een zich kronkelend voortbewegend reptiel zoals met name de hazelworm? Gaat het hier m.a.w. om een metafoor, d.i. naamsoverdracht op grond van gelijkenis? Onmogelijk is dat niet, als we bedenken dat in vroegere tijden dergelijk kruipend gedierte een vertrouwd verschijnsel was in de omgeving van de mens. De ontwikkeling kan echter ook een ander pad gevolgd hebben. Misschien had *slinden* in het Middelnederlands naast ‘kruipen’ ook de verwante

betekenis ‘kronkelen’ ontwikkeld en kon het daarvan afgeleide *slinder* naast ‘iets wat kruipt’ ook ‘iets wat kronkelt’ betekenen. Van daar af is de stap naar een toespitsing van het woord op een kronkelig ineengedraaide haarstreng gauw gezet. ‘Kronkelen’ als betekenis van slinden staat niet in de Middelnederlandse woordenboeken, maar die betekenis wordt vanaf het einde van de 16e eeuw wel aangetroffen bij het uit *slinden* afgeleide frequentatieve *slinderen* (WNT sub SLINDEREN). Een echo van *slinder* in de veronderstelde betekenis ‘iets kronkelends’ horen we nog in de huidige West-Vlaamse uitdrukking (*rare*) *slinders inhebben*, gezegd van iemand die kuren heeft, zich op een ongewone, allerm minst rechtlijnige en voor anderen onbegrijpelijke manier gedraagt. Met andere woorden, iemand wiens gedrag als het ware kronkels vertoont.

De variant *slinger* vertoont op het eerste gezicht de overgang van de medeklinkerverbinding -*nd-* naar -*ng-*, die we ook kunnen waarnemen in West-Vlaams *vingen* voor *vinden*, *wangelen* voor *wandelen* en *onger* voor *onder*. De veronderstelling dat *slinger* op die manier uit *slinder* is ontstaan, wordt echter niet gesteund door de geografische positie van *slinger* op de kaart. Het is immers een Oost-Brabantse vorm, terwijl we woorden die de overgang -*nd-* > -*ng-* laten zien, niet in het oosten, maar juist in het westen van ons onderzoeksgebied zouden verwachten: in West- en Frans-Vlaanderen. Daarom lijkt het ons waarschijnlijker dat we te maken hebben met het substantief *slinger* uit *slingen*, het basiswerkwoord waarvan *slingeren*, dat in het Middelnederlands woordenboek verklaard wordt als ‘zich kronkelen; ook zich in kronkels voortbewegen, kruipen (als de slangen)’ (MNW sub SLINGEN, EWN sub SLINGEREN) is afgeleid. Gezien de grote betekenisovereenkomst moet dit *slingen* in zijn voorgeschiedenis met *slinden* verwant zijn, het is hier echter niet de plaats om gedetailleerd in te gaan op de verschillende vormelijke en semantische vertakkingen van deze erg ingewikkelde woordfamilie, waartoe overigens ook nog het werkwoord *slenteren* behoort. Hoe dan ook is *slingen* erg oud: de zustervormen *slingan* in het Oudengels en het Oudhoogduits getuigen dat het hier om gemeenschappelijk Westgermaans erfgoed gaat.

BENAMINGEN DIE VERWIJZEN NAAR DE STAART VAN EEN DIER

Een derde motief bij de benoeming van de haarvlecht herkennen we in de benamingen die ontleend zijn aan de staart van een dier: *keu*, *kodde(n)*, *bout* en *staart*. De naamsoverdracht ligt voor de hand: net zoals een dierenstaart is een haarvlecht een lang en slap aanhangsel; zoals een staart zich achter aan het lichaam bevindt, zo hangt de vlecht achter aan het hoofd.

Keu is ontleend aan Frans *queue*, dat is afgeleid van de nevenvorm coda van het Latijnse *cauda*, wat eveneens ‘staart’ betekent (EWN sub *QUEUE*). Het Franse woord kent naast de oorspronkelijke betekenis ‘dierenstaart’ onder meer ook de metaforische betekenis ‘samengebonden streng haar, haarvlecht’, die dus in het Nederlands is overgenomen. Zoals veel termen in verband met mode en opschik, drong het Franse *queue* ook door tot de Nederlandse standaardtaal. Als dialectbenaming voor de haarvlecht komt naast *keu* ook een variant *keut* voor, met een etymologisch onoorspronkelijke *-t*. Die is misschien afkomstig uit de verkleinvorm *keutje*, waarin men de *-t-* van het suffix verkeerdelijk tot het grondwoord rekende. Het duo *keu(tje)/keut* staat opvallend sterk in Zuid-Oost-Vlaanderen, wellicht niet toevallig een gebied waar de dialecten sterk door het Frans zijn beïnvloed. Daarbuiten vinden we nog drie *keu*-attestaties in het westen van de provincie Antwerpen en twee in het zuidoosten van Vlaams-Brabant, in de buurt van de taalgrens.

Een andere typisch Oost-Vlaamse benaming is *kodde*, die in de Denderstreek onder de gedaante *kodden* verschijnt. De symbooltjes liggen over de hele provincie verspreid, met uitzondering van de zuidwestelijke hoek. De hechte concentratie benoorden Schelde en Leie sluit ook de oostrand van West-Vlaanderen in en waaiert verder uit naar het westen tot in Woumen, de meest westelijke vindplaats. In Zeeuws-Vlaanderen zijn op de kaart maar twee attestaties van *kodde* te zien, maar Weijnen (1938: 373) tekende het woord ook op in Hoofdplaat, Biervliet, Kloosterzande, Hulst, Aardenburg en Philippine.

Kodde is in de Vlaamse dialecten een ruim verspreide benaming voor een dierenstaart, zij het dan bij voorkeur een korte staart, bv. de geblokte staart van een trekpaard (WVD I, 10: 83) of het korte staartje van sommige hondenrassen. De gedachte dat het om iets korters gaat, is overgeleverd uit de etymologische betekenis van het woord, dat immers zou stammen van een Indo-Europese wortel die ‘dik en rond’ betekende. Vandaar dat *kodde* ook de betekenis aannam van ‘knots’ of ‘knuppel’ (De Vries en De Tollenaere sub *KODDE*) en dat het ook in de sfeer van de haardrachten nog overwegend verwijst naar een kort staartje samengebonden haar. Maar in een aantal toepassingen is de beperking ‘dik en kort’ op de achtergrond geraakt, zodat men ook spreekt van *kodde* als men het heeft over langere dierenstaarten en, bij vergelijking, over lange samengebonden haarstrengen of haarvlechten.

Een derde benaming die in deze categorie kan worden ondergebracht is *bout*, dat enkel voorkomt in het ver westelijke Veurne-Ambacht, dicht bij de grens met Frankrijk. Net als *keu* is ook *bout* een Frans leenwoord, dat ‘uiteinde’ betekent. Verder is de betekensevolutie van deze benaming vergelijkbaar met die van

het hierboven besproken *kodde*. Aangezien een uiteinde meestal kort is, kon de benaming vrij makkelijk overgaan op korte dierenstaarten. Net als bij *kodde* kon ook hier de beperking ‘kort’ wegvallen, zodat ook *bout* gebruikt wordt voor zowel langere dierenstaarten als voor langere haarvlechten. We vinden de benaming dan ook meermaals terug in verschillende WVD-afleveringen, telkens verwijzend naar een dierenstaart^[5].

Om deze categorie af te sluiten vermelden we nog de benaming *staart* en de samenstellingen *haarstaart* en *kattenstaart*. Uiteraard hebben die woorden hun toepassing op de haarvlecht langs dezelfde weg ontwikkeld als de hiervoor besproken oorspronkelijke ‘staart’-benamingen. *Staart* en *haarstaart* komen bijna overal in het hele kaartgebied voor, behalve in Frans-Vlaanderen, Zeeland en Belgisch Limburg.

Kattenstaart, ontleend aan de *staart* van een welbepaald dier, de kat, komt drie keer voor in de omgeving van Brugge, twee keer in het noorden van de provincie Antwerpen en één keer in Vlaams-Brabant, nl. in de taalgrensge-meente Alsemberg.

BENAMINGEN DIE VERWIJZEN NAAR EEN BUNDEL OF STRENG HAAR

Tot slot zijn er enkele benamingen die van een ander begrip uit de sfeer van haar of haardracht op de haarvlecht zijn overgedragen: (*haar*)*stres*, (*haar*)*stes*, (*haar*)*klis* en *sliert*. Typisch voor West- en Frans-Vlaanderen zijn de vormen *stres* en *stes*, soms samengesteld met *haar*-. Van alle daar voorkomende benamingen vormen ze het grootste en het dichtst bezette gebied. Een heel eind van dat massief verwijderd, in oostelijk Oost-Vlaanderen, vinden we van elk van die vormen nog één geïsoleerde vermelding: van *stes* in het Waasland en van *stres* in de Denderstreek. *Stres* en *stes* zijn etymologisch gezien geen verschillende woorden maar vormvarianten. In de oorspronkelijke vorm *stres* trad metathesis of medeklinkeromzetting op, wat *sters* opleverde. Vervolgens viel daarin de -r vóór de eind -s klankwettig weg. De ontwikkeling is dezelfde als die aan de grondslag van Vlaams *gas* (ook *ges* en *gos*), dat via *gars* teruggaat op *gras*. Opvallend is wel dat de vorm met metathesis en -r-wegval, die in principe overal kon ontstaan, een duidelijk afgebakend gebiedje vormt, in het zuidwesten van

[5] WVD I, Rund 1: ‘staart (van een rund)’; WVD I, 13: ‘stuit’ (van een kip); WVD III, 2: ‘staart’ (van dieren in het algemeen).

West-Vlaanderen. Daarom kreeg het een apart symbool op de kaart. *Stres* zelf komt volgens Debrabandere van Frans *tresse*, waaraan een begin-*s* kwam te staan onder invloed van de *s*-klank verder in het woord. In de taalkunde heet zoiets ‘anticipatie’ (Debrabandere 2002 sub *STRESSE* 1). Als andere voorbeelden van dit type wijziging noemt Debrabandere (2002) o.m. de West-Vlaamse woorden *zeinzevijlen* ‘zeuren, vitten’ (uit *einzevijlen*), *spinsenaal* ‘grove, grijze stof’ (uit *pinsenaal*), *spotie* ‘portie’ (uit *potie*) en *sluts* ‘los, slap’ (uit *luts*).

Van ruim verspreide, gebiedsvormende benamingen als *stres* en *stes* kan worden vermoed dat ze al betrekkelijk lang in het dialect gebruikelijk zijn. Het is daarom opmerkelijk dat het idioticon van De Bo, dat het dialect beschrijft uit de tweede helft van de 19e eeuw, *stresse* niet vermeldt voor ‘haarvlecht’. De Bo verklaart het woord in een oudere, vandaag nog altijd gangbare West-Vlaamse betekenis, nl. ‘kleine hoeveelheid draden, halmen, . . . , volgens hun lengte samengenomen’ (De Bo sub *STRESSE*). In die zin wordt het woord bv. in de landbouwterminologie gebruikt voor een handvol koren-, vlas- of strohalmen die men uit een bundel trekt, bv. om er die bundel mee te binden. *Stres* wordt ook gebruikt voor een doorgaans lange en naar beneden vallende haarlok of een sliert haar, iets wat ook wel *klis* wordt genoemd (zie verderop). Via de kenmerken ‘lang’ en ‘afhangend’ kon *stres* overgaan op de haarvlecht. Mogelijk echter gebeurde dat langs een tussenstadium, waarin *stres* een ongevlochten haarstaart aanduidde, een betekenis die in De Bo’s tijd klaarblijkelijk al voorkwam. Dat valt althans af te leiden uit zijn omschrijving van het verschil tussen *stres* en *vlecht*: “Eene *stresse* haar die gevlochten is, heet eene *Vlecht*” (De Bo sub *STRESSE*). Hieruit blijkt meteen dat de afwezigheid van de betekenis ‘haarvlecht’ bij De Bo niet te wijten is aan een vergetelheid van de auteur, maar aan het simpele feit dat een haarvlecht toen nog niet *stres* werd genoemd.

(*Haar*)*klis* en de variant (*haar*)*kles* zijn zeldzaam als benaming voor de haarvlecht. De schaarse attestaties zijn te vinden in het centrale gedeelte van het kaartgebied: in de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant, en daarbij aansluitend in het zuidoosten van Oost-Vlaanderen alsook één enkele keer in Noord-Brabant. Het woord *klis* is in oorsprong de naam voor het kleefkruid, een plant met kleverige bloemknoppen, en gaat uiteindelijk terug op een Indo-Europese wortel met de betekenis ‘kleven’ (WNT sub *KLIS* I, EWN sub *KLIT*). Op grond van het betekenselement ‘kleverig’ ging het woord over op een samengeklitte, samengekoekte haarklot in de menselijke haardos of in de pels van een dier. In die betekenis, die ook tot de standaardtaal behoort, is het woord nog altijd ruim verspreid in de Nederlandse dialecten. Dat een woord voor zo’n klodderig

samenkoeksel tot benaming voor zoiets keurigs als een haarvlecht evolueerde, ligt niet meteen voor de hand. Wel kunnen we enkele wegen bedenken waarlangs die ontwikkeling is verlopen. Een eerste mogelijkheid wordt ons aangereikt door de in West- en Oost-Vlaanderen gangbare toepassing van *klis* op een sliert haar van een onverzorgd kapsel, die slordig naar beneden valt. Hierin ligt misschien de schakel tussen de ver uiteen liggende betekenissen ‘samenkoeksel’ en ‘haarvlecht’. Net zoals een *klis* in de oorspronkelijke zin, is zo’n sliert neerhangend haar iets wat er slordig, onverzorgd uitziet. Als je haar “*in klissen achter je wezen hangt*”, moet je het dringend wassen of ben je aan een beurt bij de kapper toe. Zo’n neerhangende sliert haar is tegelijk lang en afhankelijk, wat ook geldt voor een haarvlecht. In die laatste toepassing komt het woord blijkens onze kaartgegevens niet meer voor in West-Vlaanderen, maar het idioticon van De Bo (sub *KLIS*) maakt er wel nog melding van. De geschetste betekenisontwikkeling ‘haarklot’ > ‘haarsliert’ > ‘haarvlecht’ is vooral aannemelijk voor de dialecten waar alledrie de betekenissen voorkomen of tot voor kort voorkwamen: West- en Zuid-Oost-Vlaanderen. Dat ook het Brabantse *klis* langs die weg aan zijn betekenis ‘haarvlecht’ is gekomen, is op zich niet onmogelijk maar valt wel moeilijker te onderbouwen. Daar wordt namelijk geen melding gemaakt van het tussenliggende stadium ‘haarsliert’, althans niet in het WBD^[6]. Er valt voor het ontstaan van de betekenis ‘haarvlecht’ echter nog een tweede verklaring te overwegen, t.w. dat *klis/kses* als benaming voor de haarklonter in zijn betekenis werd beïnvloed door een ander woord uit de sfeer van de haardracht, nl. *tres*. Op de kaart is te zien dat *tres* overal aanwezig is in de regio’s waar ook *klis/kses* voorkomt, wat een argument kan zijn voor deze gang van zaken.

Een laatste, zeldzame benaming voor de haarvlecht op onze kaart is *sliert*, dat alleen in de provincie Noord-Brabant enkele keren is opgegeven. Ook dit woord heeft naar alle waarschijnlijkheid zijn toepassing op de haarvlecht te danken aan een semantische verschuiving binnen de betekenisfeer van de haardracht. Etymologisch is *sliert* afgeleid uit het werkwoord *slieren* ‘glijden’ (EWN sub *SLIERT*). De oorspronkelijke betekenis is ‘lange, glijdende beweging’. De gedachte aan iets langs leidde tot verschillende concrete toepassingen, nl. op een ‘lange, veelal kronkelende rij elkaar vasthoudende personen’, een ‘lang, dun en gekronkeld stuk of eind van een of andere substantie’, bepaaldelijk ook een ‘schrle lok onregelmatig neervallend haar’ (WNT sub *SLIERT*).

---

[6] Het WBD geeft wel de verwante betekenis ‘bosje min of meer golvend of krullend hoofdhaar’ (lemma *lok*).

TOT BESLUIT

De Zuid-Nederlandse dialecten kennen vele benamingen voor de haarvlecht maar tegelijk is het aantal motieven aan de grondslag van de naamgeving vrij beperkt. Het kenmerk dat tot de meeste namen inspireerde is, evident genoeg, het vlechtpatroon van zo'n haarstreng. Daarop zinspelen niet minder dan zes verschillende grondwoorden, nl. *vlecht*, *keper*, *pees*, *streng*, *tres* en *streen*. Daarnaast droeg metaforische overdracht van benamingen voor de dierenstaart in belangrijke mate bij tot de lexicale diversiteit op de 'haarvlecht'-kaart: op de gelijkenis met de staart van dieren berusten de inheemse woorden *staart* en *kodde* en de leenwoorden *keu(t)* en *bout*. Verder erfde de haarvlecht een paar benamingen van een andere, maar vergelijkbare verschijningsvorm van haarbundels in het menselijke kapsel. Daartoe behoort in de eerste plaats het West-Vlaamse tweetal *stres* en *stes*, verder ook de occasioneel gebruikte benamingen *kليس* en *sliert*. Het minst productief als benoemingsmotief is het kronkelige uitzicht van de haarvlecht, dat enkel het drietal *slijnder*, *slijnter* en *slijnger* heeft opgeleverd.

MAGDA DEVOS & LIESBET TRIEST

BIBLIOGRAFIE

- Debrabandere, F. (2002), *West-Vlaams etymologisch woordenboek*. Amsterdam/Antwerpen, Uitgeverij L. J. Veen.
- De Bo, L.L. (1892), *Westvlaamsch idioticon*. Gent, Siffer.
- De Vries, J. en F. de Tollenaere (2000²¹), *Etymologisch woordenboek*. Utrecht, Het Spectrum.
- EWN = M. Philippa, F. Debrabandere, A. Quak e.a. (red.) (2005-2009), *Etymologisch Woordenboek van het Nederlands*. Amsterdam, Amsterdam University Press.
- MNW = E. Verwijs en J. Verdam (1885-1929), *Middelnederlandsch Woordenboek*. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff.
- Vanderwee, S. (2000), *West-Vlaamse benamingen in verband met het lichamelijke*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent.
- Weijnen, A.A. (1938), De haarvlecht in de dialecten. In: *Brabantia Nostra* 4, 369-374.
- Weijnen, A.A. (2003), *Etymologisch Dialectwoordenboek*. 2e verb. en verm. druk. Den Haag, SDU Uitgevers.
- WNT = *Woordenboek der Nederlandse Taal*. 's-Gravenhage/Leiden, 1864-1998.
- WVD I, Rund 1 = H. Ryckeboer (1993), *Woordenboek van de Vlaamse dialecten. Deel I: Landbouwwoordenschat. Aflevering Rund 1*. Gent, Tongeren, Michiels.
- WVD I, 10 = V. De Tier (2003), *Woordenboek van de Vlaamse dialecten. Deel I: Landbouwwoordenschat. Aflevering 10: Paard 1*. Gent, Tongeren, Michiels.
- WVD I, 13 = R. Vandenberghe, M. Devos en V. De Tier (2008), *Woordenboek van de Vlaamse dialecten. Deel I: Landbouwwoordenschat. Aflevering 13: Pluimvee*. Gent, Tongeren, Michiels.
- WVD II, 1 = M. Devos, H. Ryckeboer en J. Van Keymeulen (1982), *Woordenboek van de Vlaamse dialecten. Deel II: Niet-agrarische vaktalen. Aflevering 1: De mandenmaker*. Gent, Tongeren, Michiels.
- WVD III, 2 = T. De Pauw, J. Van Keymeulen en V. Van Den Heede (1999), *Woordenboek van de Vlaamse dialecten. Deel III: Algemene woordenschat. Aflevering 2: Land- en Waterfauna*. Gent, Tongeren, Michiels.